

Iz povijesti stomatologije

From the History of Dentistry

POSVEĆENO TRISTODVADESETPETOJ OBLJETNICI OLTARNE PALE SVETE APOLONIJE U AKADEM- SKOJ CRKVI SVETE KATARINE U ZAGREBU

Akademski crkva Sv. Katarine (gradnja današnje crkve počela je 20. svibnja 1620. godine) (1) na Katarininu trgu bb u Zagrebu, ima i kapelu sv. Apolonije, koja je po predaji izgrađena godine 1670., a oltar je iz 1675. godine. Oltarna pala posvećena sv. Apoloniji potječe iz radionice Hansa Georga Geigerfelda, koji je podrijetlom iz Novoga Mesta. Mirjana Repanić-Braun u svojem radu "Hans Georg Geigerfeld u Hrvatskoj" (2) ovim riječima opisuje rad: "Na slici sv. Apolonije, koja se nalazi u donjem središnjem dijelu oltarnog retabla, svetica je prikazana frontalno i visinom zauzima gotovo čitavu visinu platna. Slikani prostor koji u lijevom dijelu kompozicije zatvara arhitekturna kulisa, a u desnom dijelu otvara krajolik niskog horizonta, tipično je maniristički, kao i skulpturna hladnoća lica modeliranog blagim plavim sjenama. Površine široko pokrenute haljine i plašta ... linearno su razgrađene spletom uskih nabora kojima nedostaje finoća... Nedostaje također istančan osjećaj za kolorit i svjetlosne efekte na materiji, a velike vretenaste pesti iz kojih izrastaju dugi tanki prsti posve su drugačije od čvrstih, pravilno anatomske oblikovanih šaka na ostalim Geigerfeldovim slikama. Zbog fature slikane površine, i debljine namaza boje koja je obilato napucala, nije isključeno da je slika sv. Apolonije djelomično i preslikana."

Pred čitatelje *Acta Stomatologica Croatica* stavljamo fotografiju restaurirane slike sv. Apolonije koja, ako su točni izvori, ove godine ima svoju tristodvadesetpetu obljetnicu (1675.-2000.).

Uz dan sv. Apolonije, 9. veljače, u nekim su se crkvama u Dalmaciji pred njezinim oltarom čitale "Lekcije sv. Apolonije, djevice i mučenice" koje sadrže podatke o njezinu životu i mučeništvu. Tako Šime Kordić u svojem članku "Ikonografski prikazi sv. Apolonije u Dalmaciji" (3) iznosi rezultate svojega istraživanja, odnosno nalaza dvaju rukopisa lekcija, od kojih jedan predstavlja "stare lekcije" a drugi "nove lekcije". Stare lekcije pisane su šćavetom (Ova Sveticza odvitniczaje, i likaricza, onnim kojse gnoj piporucuju, kadaje bole zùbi) pa bi se prema rukopisu, stilu pisanja i upotrebljenom papiru moglo pretpostaviti da potječu iz sredine 18. stoljeća. Čini se da je posrijedi jedna inačica prijevoda rukopisa iz grada Braga u Portugalu. Tridesetak godina nakon istraživanja Š. Kordića u označenoj crkvi Sv. Ivana u Šibeniku nije bilo moguće naići na trag spomenutih lekcija. Međutim, sreća nas je poslužila u Kruševu, selu udaljenom 17 km od Primoštena. Zahvaljujući pomoći našega kolege dr. Jere Gašperova iz Šibenika i župnika u crkvi Sv. Martina u Kruševu don Ive Babičića pred našu stomatološku javnost stavljamo tekst lekcija "Život svete

Slika 1. Slika sv. Apolonije, akademska crkva Sv. Katarine na Katarininu trgu u Zagrebu

Figure 1. *Painting of St. Apollonia, St. Catherine's Academic Church on Catherine's Square in Zagreb*

Apolonije djevice i mučenice" (4). U doba kada nije bilo dovoljno liječnika stomatologa, narod se je obraćao za pomoć i sv. Apoloniji. Razvojem stomatološke zaštite kopni i praktična uloga te svete.

Danas nam je ostao zanimljiv trag o širenju kulta sv. Apolonije od njezine Aleksandrije u Africi pa sve do naših primorskih, a poslije i kontinentalnih predjela. Upravo to je bilo razlogom da smo u prigodi Dana sv. Apolonije, 9. veljače, i pete obljetnice otkako je postala zaštitnica pacijenata,

Slika 2. *Crkva Sv. Martina u Kruševu (snimio dr. Jere Gašperov)*

Figure 2. *St. Martin's Church in Kruševu (photo by dr. Jere Gašperov)*

studenata i nastavnika Stomatološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, nastojali prikazati našoj javnosti te dvije sredine, gradsku u Zagrebu, kada je njezino boravište vezano za akademsku crkvu Sv. Katarine, i za jednu seosku sredinu u dalmatinskom priobalju u Kruševu u kojem je blagdan sv. Apolonije od godine 1941. postao zavjetnim danom za njegove stanovnike.

Izvori:

1. M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, str. 442, Vreal i prinosi, Zagreb 1969.
2. M. Repanić-Braun, Hans Georg Geigerfeld u Hrvatskoj, *Peristil*, Zagreb, 33,33,85-94,1990.
3. Š. Kordić, *Ikonografski prikaz sv. Apolonije u Dalmaciji*, Saopćenja, XIV, 1, Zagreb, 35-43, 1971
4. Anonimno, *Život svete Apolonije djevice i mučenice*, Arhiv Župe i bratovštine sv. Martina u Kruševu, kraj Primoštena, 6 str. pisanih mehaničkim strojem.

Slika 3. *Polikromni kip sv. Apolonije s oltara u crkvi Sv. Martina u Kruševu (snimio dr. Jere Gašperov)*

Figure 3. *Polychromic statue of St. Apollonia from St. Martin's Church in Kruševu (photo by dr. Jere Gašperov)*

Zvonimir Kaić

Katedra za povijest stomatologije,
Zavod za dentalnu antropologiju
Stomatološki fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Gundulićeva 5, 10000 Zagreb

ŽIVOT SVIJE APOLONIJE DJEVICE I MUČENICE

I. lekcija

Bili su u gradu Aleksandriji pogani žena i žena, veoma bogati i plemeniti. Bez prestanka su molili svoje boganstva za milost, da dobiju sina ili kćer, jer nisu smjeli kome bi ostavili svoje blago. No, nikako nisu mogli isprobiti tu milost. Ali bilo je drago Gospodinu Bogu i onaj se, na tri sluge Kristove kao putnici dođu u ovaj grad i prilijepi gladom i žilju su prosedi milostinju za ljubav rođenoga Boga. I našu se ova tri putnika pred palačom ove ženice, koja je željela imati djecu, a ona, kad je čula na koji način ovi prosedi milostinju zahtjevala je nekog dođu k njoj, da ih pita, koje su vjere. A oni slobodno odgovarajući rekoh: "Naša je vjera u Isusovog danju, da smo mi kršćani sluge Isuskratove, koji je po boganstva s. Oca od vijeka jedna st. i on se je porodio od znanakri neoskrvrene Djevice Marije, a samim su ga radi naših velikih grijeha poslali na križu.

Ta žena, kad je čula da tako govore, počela je undišući govoriti: "Dajete vi govorite čudnovat stvari, koje su nama veoma neobične. Ali molim vas da mi rečete, može li ova Djevica, koja je porodila Božju Dječicu, da je dobija sama s kojim muškim sinom ili kćer i da se u time utješimo. Kad su ovi sveti ljudi to čuli, rekoh: "Gospodje, mi uopće ne sumnjamo, da je ona Bl. Djevica, koja je porodila vječnu Dječicu, ostala Djevica. Ona vam može dati tu milost, ako je s pobornošću i pouzdanjem budete podržavali andjeoskim pozdravom. I znaš, da su više od svih stvorenja njezin sin poštuje i da ona uvijek voli se one koji joj se utješko."

Tada im reče ona žena: "Vi ste ljudi vjerni, jer mi tako govorite, te vam molim ostanite u mojoj kući i dat ću vam svaku stvar, koja vam bude potrebna, a je ću moliti Djevicu, koja mi vi spomenute, i nikada je ne ću prestati nazivati, dok se ne usliši.

A sluge pripjevši uhvatiše svetu Apoloniju vezane je i odvedoše k njezinom ocu. A etao vidjevši svoje kćer tako mladu / ali staru u mučnosti / sačuvajući se reče: Ne dopuštati ti naredbe k našim bogovima, ni sama narav da kder odlaži nekako bez dopuštenja svog oca. A ti si prekršila zakone i odredbe, te sam služila da budeš kažnjena. Iako si htjela sama ići, pristojalo bi se da se uzdržiš od propovijedanja raspetoga Krista i da ne pokušuješ toliku lučest. Tada se ti odreci Isusa Krista i prinesi žrtvu našim bogovima, inače ćeš biti ubijena. " - A djevica počeo svom ocu tako govoriti: "Kad bi ti oče te riječi govorio s razumom ja se ne bih bojala nikakvih pogibelji. Ne oče reci mi va koji način možeš doći onaj sam, koji kako kažeš, ako je srušen istinom. Ako je sa mnom moj Gospodin Isus, kako vi možete govoriti da sam ja sama i da se ne pokoravam Bogu, naravi, zakonu i tvojim napovijedima. Znaš da je Bog bogova rekao: "Eko sam ne ostavi, oca, mater, braću i sestru za njegovu ljubav, nije njega dostojan, a još je obećao srušiti svoje sluge i rekao je: Ako vi budete u meni i ja ću biti u vama. Jer koji pozna mene, ne će poći u tamu, već u svijetlost života. Dakle oče ja pristupam napovijedima pravoga Boga, jer su ova napovijedi spasenja."

Čuvši otac na sve što se dogodilo naredi, da je bace u tamu tamnicu. Međutim dođe neki poglavar - Božji neprijatelj - , koji ga se je zvao Dano. Znao je toliko više raspoloživo, u svojoj srdžbi, koji ga je više kršćanske krvi vidio prilično. Bedom is Aleksandrije doveljavao je i trije svake drugo zlo samo nije spasio onih, koji vjerovahu u Isusa Krista. Našio im je i ubijao. Nikad im toga nije bilo doste. Pređa p. bijaše doveden neki sveti čovjek velike kreposti i mučrtosti imenom Veteran. Njemu on reče: O, Veterane, zašto toliko pogrdjuješ pomoć naših bogova? Zar ti nije teško da sam budeš osuđen. Pomisli koliko zlo, kad će reći tvojih pomakanja i slabuda: mnogi poginuti. Radi toga sam zaključio, da ova tvoja pomakanja svaki put kazniti. A zato ti

Kad ona to učini, stado moliti: O Marijo Djevice, ako mi ti dopustiš da dobijem sina ili kćer, ispunit ću svaku tvoju zapovijed. I Djevica Marija je usliša. Jer je ona veoma dobra zagovornica. Poslije nekog vremena žena porodi u velikom veseljem kćer. I dođoše gradjani dogovarajući se među sobom kako bi joj ime nadjevali, ali otac, koji je bio pagani reče: Kad ona, koji mi je dao tu milost, zove se Apolo, pa je pravdom, da se ona zove Apolonija, ali uza sve to majka ju je hvalila slijedom katoličke nauke i često joj je govorila, kako je ona rođena zagovorom Marije Majke Božje

II. lekcija

Kad je Apolonija vršto odrasla, počeo moliti Krista, da joj dopusti krštenje. Tada joj se ukaze anđeo i reče joj: Otidiš svetomu Leonu, učeniku svetoga Antuna i on će te krstiti. A ona molodi se oca svetome Leonu sve su rekavši zamoli sveto krštenje. A kad je sveti Leon vidio u ovoj Djevici toliko dobrih odlika, zahvaljujući vječnom Bogu, krstio je. Iza toga joj se ukaze drugi anđeo u bijeloj odjeći i pokrivši njezino tijelo reče joj: Evo djevice Apolonije, službenice Isuskratove, bududi da si krštena pođji u Aleksandriju i slobodno propovijedaj Kristovu vjeru. Kad je ona čula Božanski glas, odmah pođe u Aleksandriju i ondje je riječila. Duh svetoga propovijedala vjeru katoličku.

Tada mnogi čuvši njezino propovijedanje očeše njezinom ocu govoriti: Gledaj plemeniti čovče, da se bi protiv tebe bili zakoni rimskih careva. Zašto tvoja kćer Apolonija propovijeda, ne samo p. protiv rimskih zakona, nego i protiv naših bogova propovijedajući Krista raspetoga. " Kad je njezin otac čuo sa sve ovo šalje svoje sluge, da je dovedu pred njega. A kad ih je djevojka iz daleka opasila desjetila se ga što oni hoće, i kleknuvši na koljena digno Ocu nebeskome svoje oči i reče: "Već se saručnik približuje saručnici. Ja vidim da sluge dolaze k meni da me privedu u nebesko blaženstvo."

treba da pogrdiš Isusa Krista i da poštuješ naše bogove.

III. lekcija

Tada Veteran odgovarajući reče: Ti si gotovo lud, jer izvediš luči sud. O nezretnjake, kako si nepametna, kada počneš napovijedati da proklinjemo ime Krista pravoga boga, koji je stvorio svega spasenja i blagoslova, kako možeš zapovijedati, da hvalimo vragove paklene. Jer gdje god budete Krista proklinjali, ja ću uvijek protivno govoriti. Neke bude uvijek blagoslovljen naš Gospodin i neka u njemu budu blagoslovljeni svi narodi zemlje. Bio blagoslovljen Isus Krist, koji se uputio u ime Božje. Tada pagani zapovijedi, da njegovo tijelo bude bičevano i na svaki način nemilodavno mučeno, a njegove oči neka budu izvedjene. Tako su i učinili. Poslije mnogih muka izbacili su ga iz grada, a bučujući je još bio živ kamele ga kamenjem i tako u ovaj čas Veteran predaše svoj duh Bogu.

Poslije toga bijaše pred njega dovedena neka plemenita djevica imenom Kojenta, a ovaj nevjernik kad je ugledao reče: O Kojenta, koja te lučest obuzda, da si ostavila naše bogove i da se klanjaš čovjeku koji je bio propet. Promjeni s. duku, budi mudra i pokloni se našim bogovima. Sjeti se Veterana, neka ti se bude za nauk i nastranjenje, i ti zajedno s nama pogrdi tvoga Isukrata. " Tada ona reče: Štite djevojačke sluge, jer je uzimam Veterana za primjer, hvalis i slavim boga Boga uvijek. Tada jakim glasom ispoivjedam: Neke budu prokleti tvoji bogovi, a bio blagoslovljen moj Isus Krist uvijek. " Tada pagani zapovijedi, da joj svežu noge i da je vukući kroz grad muče na sve načine. Kad se dovoljno krvi našitio oče na večeru. Poslije večere još zaziva su se više prijetili kršćanima te iz govorili, da će ih naglo neprestano progoniti, zato jedan od sluga reče: "Cime lano koristiti našim bogovima? Istina je, usmratio je Veterana i Kojentu, dok smo predobivajući od djevice koje se zove Apolonija - A kad je sa ova stvar čuo Dano - ovaj davokan sluga - upita od koga je zaga

ređa i djevojka. Njegov sluha odgovori: "Kve svdji
 njesinog oca." Tada sam otac ode i svoju kćer koez
 govade iz temnice pred pogani... A ona kada je došla
 pred ovog strašnog poglavara, čekala je ne znajući
 što ju nj' hoće. Tada joj prokleti dano pomešu vra-
 zjom poč' govoriti. O plemenita djevojko, slušaj me
 sada, ostavi šarelije, inaberj si slobodu, te imaj
 djeću sibi prikladnu. " - A djevojka silim glasom,
 puna svetoga Daha reče: "Sve majke ovoga svijeta
 svaki dan žive u strahu, jer znada da su porodile k
 djeću, a ne znaju u koju svrhu im služi duša i tijelo
 lo. A ona koja je načela po Srou Isusova radja neuzo-
 leat, po kojoj smo svi vječno živi u raju." Kad je
 on čuo ove riječi, veoma se razrdi i zapovijedi
 usta joj rasbiti i u silom nemilosrdno izbiti sve
 zube i tako bijesu privesti pred svoje bogove.
 Kad se sve ovo pročulo po gradu, ljudi su trčali
 da vide to strašno mučenje. Kad ona pristupi pred
 poganske idole, poče velikim glasom govoriti: "O,
 ljudi prevareni i luđi, kako ste mogli doći do toli-
 ke nepameti, da se klanjate ovim idolima. Svi ov-
 prisutni, slušajte riječi koje ću reći ovom poganskoj
 kipi i dobro pasite, što će se dogoditi. O, ti davi-
 koji stamuješ u ovom idolu, što ga svi luđaci štiju
 izidi iz ovoga kipa i renbi ga krepodžu našega Gosp-
 dina Isusa, Sina pravoga i vječnoga Boga." - I pre-
 krativši ga Apolonija svetim krišom, davao jačući
 rasbije ovaj kip i postavši veliki smrad ode govore:
 "Djevojko Apolonije - prijati i smetaš! A poganišak
 čuvši ovo, zapovijedi da ja vežu za jedan stup i da
 joj se svi zubi izvade iz usta. Tada djevojka Apolon-
 ja undignuvši sroe k Bogu reče: "Gospodine moj Isuse
 Kriste, ne svđu ljubav pednijela sam ~~XXXXXXXXXXXX~~
 veliku muku, zato te molim da budeš milostiv onima,
 koji se budu moje zube spominjali." I tada jedan gla-
 s neba reče: "Apolonija, što si tražila bit će ti
 ualršane." Latin nemilosrdni pogani dano zapovijedi
 da se sagali kao lomada velikog vatru. Tada joj reč
 "ako se ne pokloniš našim bogovima i ne pogrđiš tvo-
 lauskrsta, zapovijedit ću da te bace u ovaj ogranj.

A ona veselim licem reče: "Dragovoljno gubim
 sadašnji život, da dobijem vječni i prekršivši se
 udje u vatru i ondje svoju dušu preda Bogu vječnoga
 da može uživati uvijek u raju.
 Ovo se dogodilo na deset mjeseca veljače ili
 februara, godine dvjsto pedeset i druge od rođenja
 Gospodina Isusa Krista. Tada bijahu u Rimu papa
 sveti Fabijan, a cesar Filip prvi. I sveta Crkva sv
 ovaj isti dan svetkuje velikom svetkovinom. Ova je
 svetica zagovornica i liječnica onima, koji joj se
 preporučuju, kada ih bole zubi. A također po nje-
 nim molitvama Gospodin Bog daje druge različite mi-
 osti svima onima, koji je bogoljubno i vjerno mole.
 A TI GOSPODINE POMILUJ NAS!
 BOGU HVALA!

IN COMMEMORATION OF THE 325TH ANNIVERSARY OF THE ALTAR PALA OF ST. APOLLONIA IN ST. CATHERINE'S ACADEMIC CHURCH IN ZAGREB

The academic church of St. Catherine (the building of which was started on 20 May 1620) on Catherine's Square in Zagreb also includes a chapel called St. Apollonia, which according to tradition was built in the year 1670, and the altar in 1675. The altar pala consecrated to St. Apollonia originates from the workshop of Hans Georg Geigerfeld, from Novo Mesto. In her paper "Hans Georg Geigerfeld in Croatia", Mirjana Repanić-Braun describes the work as follows. "On the painting of St. Apollonia, which is situated in the lower middle part of the altar retabla the saint is presented frontally and occupies almost the entire height of the canvas. The painted area, which on the left of the composition shows an architectural scene and on the right opens up a landscape with a low horizon, is typically manneristic, as also is the sculptured coldness of the faces, modelled with soft blue shadows. The surface of the dresses and capes are linearly broken up with a medley of narrow folds which lack finesse. There is also a lack of a subtle feeling for colour and light effect on the material, and the large bony hands with the long, thin fingers are quite different from the firm, anatomic hands on other Geigerfeld paintings. Because of the structure of the painted surface and the thickness of the oil paint, which has multiple cracks, the painting of St. Apollonia may have been partially painted over".

We are proud to present this restored painting of St. Apollonia to the readers of Acta Stomatologica Croatia. If sources of information are correct, this year marks its 325th anniversary (1675-2000).

"Lessons of St. Apollonia, Virgin and Martyr" containing facts about her life and martyrdom, are read before her altar in some churches in Dalmatia on 9 February, St. Apollonia's Day. Thus in his article "Iconographic presentations of St. Apollonia in Dalmatia" Šime Kordić presents the results of his investigation or study of two manuscripts of the lessons, of which one represents the "old lessons" and the other "new lessons". The old lessons were written in Slovic script ('schiavetto') (Ova Sveticza odvitniczaje, i likaricza, onnim kojse gnoj piporucuju, kadaje bole zubi) and according to the manuscript and style of writing and paper used it can be concluded that it originates from the middle of the 18th century. It appears to be a kind of translation of a manuscript from the town of Brag in Portugal. However, thirty years after Šime Kordić's investigation no traces of the above lessons were found in St. Ivan's Church in Šibenik. However, this was not the case in Kruševo, a village 17 km from Primošten. Thus, with the help of a colleague, Dr. Jere Gašperov from Šibenik and the Vicar in St. Martin's Church in Kruševo, don Ivo Babičić, we are above to present to our readers the text of the Lessons "The Life of Saint Apollonia, Virgin and Martyr". At a time when there were few physician-dentists the people turned to St. Apollonia for help.⁹ Later, with the development of dental care, the practical role of St. Apollonia gradually diminished.